

Olika granskningar skildrar olika aspekter

Marcus Samuelsson

Institutionen för beteendevetenskap och lärande,
Linköpings universitet

Det som sker på skolans vardagsgolv, i klassrummen har under de senaste åren återigen blivit föremål för en allt mer omfattande diskussion. Inte minst som en effekt av ett ökat politiskt intresse och därpå följande reaktioner, skriver Marcus Samuelsson.

En företeelse som berört och gett stoff till debatt bland allmänhet, forskare, lärare och politiker är elevers, nätets infödda, (Dunkels, 2005) användning av mobiltelefoner för att registrera och exponera lärares ledarskap i klassrummet. En annan företeelse som diskuterats ganska frekvent är kvaliteten av den undervisning som bedrivs i skolan utifrån de resultat som eleverna presterar på nationella prov och internationellt jämförande test (Ekholm & Lindvall, 2008; Pettersson, 2008). En tredje företeelse, som kanske diskuteras flitigast just nu är behovet och nyttan av evidens (Hattie, 2009; Bohlin, 2010, Håkansson & Sundberg, 2012). En aspekt som förenar dessa tre kanske tillsynes skilda företeelser är att de är illustrerar resultat som genererats som en följd av någon form av granskning eller observation (OECD, 2011). För att fortsatt diskutera detta görs en skillnad, mellan av elever registrerade och exponerade inofficiella granskningar, och av Skolinspektionen utförda insamlade och utgivna officiella granskningar.

I den följande texten kommer dessa typer av inofficiella och officiella granskningar att problematiseras. Artikeln går igenom sexton olikheter, åtta likheter och tre olika slags kvaliteter där respektive form av granskning lyfts fram. Avsikten med texten är att bidra till en fördjupad diskussion om begreppet granskning.

Olikheter mellan inofficiella och officiella granskningar

Låt oss börja med att fundera över vem det är som granskar. Genom att ta del av filmer på sociala medier, i mitt fall youtube.se blir det möjligt att påstå att de inofficiella granskningarna till stor del utförs av elever som vuxit upp med nätets existens. Genom att läsa inspektionsrapporter och diskutera med skolinspektörer blir det på samma sätt möjligt att påstå att de officiella granskningarna utförs av vuxna som var födda innan nätet existerade. Dessa vuxna är anställda vid Skolinspektionen. Detta kan beskrivas som en första olikhet.

En andra skillnad kan sägas vara att de inofficiella granskningarna görs med modern teknik som mobiltelefoner. Mobiltelefoner används för att registrera vad som händer på lektioner och i skolan till skillnad mot de officiella granskningarna som i huvudsak görs med hjälp av penna och papper.

Vad som offentliggörs i och med granskningarna är en tredje olikhet. Medan elevernas inofficiella granskningar har fokus på kritiska incidenter och happenings som skildrar lärare som skämtsamma eller arga (Samuelsson, 2011) har de officiella granskningarna fokus på rutiner och processer (Skolinspektionen, 2012).

En fjärde skillnad går tillbaka till när granskningarna utförs. Lärarna informeras oftast inför de sporadiska officiella granskningar som Skolinspektionen utför medan såväl skolor som lärare på ett sätt alltid kan sägas vara föremål för de kontinuerliga inofficiella granskningar som eleverna står för.

Det att de inofficiella granskningarna i flera fall utförs som dolda upptagningar, mot mer eller mindre uttalade kriterier, till skillnad från de officiella granskningarna som utförs som öppna registreringar, mot mer eller mindre på förhand givna kriterier för dem som observeras eller granskas kan sägas vara en femte aspekt som skiljer granskningar åt.

Relaterat till detta finns en sjätte skillnad som för utomstående handlar om att avgöra om och i så fall vilken värderingsgrund som använts vid granskningarna. Detta redovisas för oss läsare allt som oftast klart och tydligt i officiella granskningar. Denna service saknas allt som oftast i de inofficiella granskningarna.

En annan aspekt av saknad är det som utgör den sjunde olikheten. Medan de inofficiella registreringarna genomförs av mer eller mindre otränade barn eller ungdomar, som observerar och granskar, utförs de officiella granskningarna av vuxna, mer eller mindre tränade observatörer och granskare.

Ännu en skillnad, den åttonde, gäller upplevelse och erfarenhet av verksamheten som granskas. De inofficiella observatörerna och granskarna kan sägas vara interna till skillnad mot de officiella observatörerna och granskarna som kan sägas vara externa.

Detta kan också beskrivas som att de inofficiella registreringarna görs utifrån ett underifrånperspektiv medan de officiella görs utifrån ett ovanifrånperspektiv. Detta är en nionde skillnad.

I nära anslutning finns en tionde skillnad avseende lärarnas möjlighet att påverka det som exponeras. Denna skillnad blir tydlig i studier av till exempel YouTube.se där arga och skämtsamma lärare finns att ta del av till skillnad mot den ordinära läraren som inte alls finns exponerad (Samuelsson, 2011). Lärarnas möjlighet att tillrättalägga bilden av sig själva är mycket liten när det rör sig om inofficiella granskningar och något större när det gäller officiella granskningar. Detta utan att ta ställning till situationens komplexitet (Goffman, 2009).

En elfte skillnad rör distansen till verksamheten som iakttas där de inofficiella granskarna kan beskrivas vara i beroendeställning till det granskade till skillnad mot de officiella granskarna som i hög grad är oberoende till de och det som registreras. I det senare fallet kan beroendeförhållandet istället sägas vara omvänt.

Det innebär att när det är fråga om officiella granskningar blir det enklare att avgöra vem som är observatörer till skillnad mot den inofficiella granskningen där en i verksamheten, en vän i gruppen, kan vara den som mer eller mindre öppet registrerar (Granström, 2004). Detta är en tolfte olikhet.

Den trettonde skillnaden rör spridningen av resultatet. Den officiella granskaren offentliggör massmedialt sina resultat och blir på så sätt möjlig att känna igen, förhålla sig till och diskutera med. Omvänt gäller för den inofficiella granskaren som delar informationen på sociala medier som YouTube, MySpace eller Facebook, i många fall som ett anonymt alias för iakttagaren på exempelvis youtube.se, men i och för sig möjlig att kommunicera med genom att skaffa sig ett konto på respektive socialt media.

Av detta följer som en fjortonde skillnad att syftet med granskningen kan sägas skilja sig åt. Den inofficiella granskningen kan rimligen förstås som avslöjanden med lägre anspråk avseende framtida förändringar. Till skillnad mot de officiella granskningarna som uttalat avser att kontrollera efterföljandet av gällande lagar och förordningar med höga anspråk för framtida förbättringar.

De inofficiella registreringarna delas inte sällan som filer mellan mobiltelefoner vilket får till följd att det inte alltid är den som observerat och registrerat som står för exponeringen på sociala

medier. Detta kan jämföras med de officiella granskningarna där de inblandade personerna emellanåt namnges, jämte underskriften av Skolinspektionens generaldirektör. I andra fall namnges i alla fall vem som på myndighetens uppdrag eller vägnar ansvarar för innehållet. Detta kan sägas vara en femtonde skillnad avseende offentliggörandet.

En annan aspekt av offentliggörandet kan sägas vara en sextonde olikhet nämligen möjligheten att ge respons på granskningen. I de fall inofficiella granskningarna sprids via sociala medier kan betraktaren ge omedelbar respons, som ett gillande eller ogillande, för andra att ta del av. Detta kan inte göras på samma sätt för de officiella granskningarna, även om också de uppmärksammas i sociala medier via bloggare. Kommentarfunktion finns också där men handlar oftare om avsändarens tolkning eller budskap av den officiella granskningen, snarare än granskningens innehåll som sådant.

Likheter mellan inofficiella och officiella granskningar

Låt oss till att börja med fundera på vad som granskas. Den första aspekten rör det faktum att studieobjektet är lärare och det vardagliga skolarbetet som de utför. Lärares arbete granskas och värderas oavsett det är fråga om inofficiella eller officiella granskningar.

Granskningarna görs genom att sekvenser av en komplicerad och mångfacetterad praktik exponeras utan att berörda lärare getts möjlighet att kommentera eller censurera vad som offentliggörs. Denna andra likhet gäller oavsett om granskningen varit inofficiell eller officiell.

Ännu en likhet är att granskningarna, oavsett om de är inofficiella, eller officiella visar på aspekter av skolan som många känner igen sig i varför mottagarna av budskapet inte sällan drar slutsatsen att skolan förblivit som den alltid varit, och som en följd att allt var bättre förr.

Nytan med granskningen, oavsett om den är inofficiell eller officiell, är att den är en formativ och summativ beskrivning av det som sker när lärare möter elever, på skolan eller i klassrummet. Den formativa aspekten kan förstås som en möjlighet till självreglering, som ett resultat av ett föregripande inför en förestående granskning, för såväl enskilda lärare som för hela skolor. Denna summativa aspekt kan förstås som resultatet av det som framkommer av granskningarna oavsett om de är inofficiella eller officiella.

I detta ligger också en begränsning, en femte likhet. Det handlar om att resultaten först i efterhand för de inblandade liksom för andra utomstående, blir möjliga att ta del av, förhålla sig till och diskutera oavsett om granskningarna är inofficiella eller officiella. Det innebär också att vi alltjämt saknar realtidsskildringar från det som sker på lektioner i skolan. Detta oavsett nytan med sådana granskningar.

Oavsett om det är inofficiella eller officiella granskningar framstår det som rimligt att tänka att respektive granskare menar sig tillföra något till vårt samlade vetande om det som sker i möten mellan lärare och elever i skolan och klassrummet. Detta kan påstås vara en sjätte likhet.

Av detta följer att resultaten kan därmed, oavsett om de är resultat av inofficiella eller officiella granskningar, ofta ligga till grund för massmediala och politiska diskussioner, vilket kan framhållas som en sjunde likhet. Granskningar kommer på så sätt, oavsett om de är inofficiella eller officiella, att utgöra en del av ett ständigt pågående demokratiarbete.

Ännu en likhet, den åttonde, är att lärare, liksom vem som helst, kan ta del av och därefter kommentera såväl inofficiella som officiella granskningar i bloggar, på twitter och andra former av sociala medier eller i artiklar och andra trycksaker.

Kvaliteter från olika slags granskningar

Ovanstående problematisering har visat på sexton respektive åtta aspekter som skiljer och förenar inofficiella och officiella granskningar från varandra. Det framstår som rimligt att påstå att den ena formen av granskning inte utesluter den andra, förutsatt att vi önskar få så stor inblick som möjligt i vad som sker i mötet mellan lärare och elever i skolan och klassrummet. Eller, uttryckt med andra ord, givet att vi önskar ett så brett underlag som möjligt för att diskutera och besluta om skolans innehåll. Så länge det inte är så att vi menar att den ena eller andra gruppen, av ett eller annat skäl är diskvalificerad att uttala sig om denna komplexa och angelägna verksamhet. Ifall vi inte menar eller argumenterar för att den ena gruppens granskningar och beskrivningar är mer rättvisande än den andra gruppen.

I sin olikhet kompletterar inofficiella granskningar de officiella granskningarna, som jag förstår dem. I sin olikhet framkommer aspekter av skolans vardag genom de inofficiella granskningarna som vi annars inte kunnat ta del av, annat än som muntliga berättelser. Dessa muntliga berättelser har traditionellt beskrivits i memoarer eller skrönor men är numera möjliga att ta del av i blogg-sfären. I sin olikhet bidrar såväl inofficiella och officiella granskningar med underlag för värderingen av och diskussionen om elever, lärare och skolan. De bidrar också med underlag för en kvalificerad diskussion om resultatet från granskningarna, dessas kvaliteter.

Kvaliteter, i detta fall avseende innehållet i granskningarna kan diskuteras i ett historiskt ljus. Under 1600-talet blev distinktionen mellan primära, sekundära och tertiära kvaliteter eller egenskaper allmänt godtagna (Locke, 1975). Primära kvaliteter avsåg geometriska-matematiska egenskaper som form och rörelse som kunde vägas, mätas eller beräknas. Dessa kvaliteter ansågs vara objektiva och oberoende av observatören eller granskaren. Sekundära kvaliteter avsåg betraktelser såsom förnimmelser och känslor av lust eller olust utifrån upplevelser av världen. Sekundära egenskaper ansågs vara subjektiva och beroende av observatörens eller granskarens sinnesapparat. Medan de primära ansågs finnas i objekten, ansågs de sekundära finnas i observatörens medvetande. Tertiära egenskaper avsåg sinnemässigt komplexa eller själsliga kvaliteter av mer eller mindre utpräglad komplexa gestaltkaraktärer (Naess, 1981) också de beroende av observatörens eller granskarens sinnesapparat. Detta kunde enligt Naess resonemang om upplevelser vara dysterhet, vänlighet och storslagenhet, vilka inte godtogs som kvaliteter i naturen eller miljön därför att de placerades i människan. Naess framhåller vidare att det finns skillnader avseende intentionsdjup mellan primära, sekundära och tertiära kvaliteter. Detta utifrån de förnimmelser eller känslor som projiceras på objekten utifrån ett mänskligt subjekt. Via de inofficiella granskningarna som exponeras och sprids på sociala medier har vi återigen fått möjlighet att ta del av något tidigare mindre synligt.

De inofficiella granskningarna kan sägas innehålla primära, sekundära och tertiära kvaliteter till skillnad mot de officiella granskningarna som fortsatt i hög grad är uppbyggda kring primära kvaliteter. De inofficiella granskningarna kan därmed påstås beröra oss på ett annat och djupare sätt då vi ges möjlighet att använda flera sinnen för att tolka vad som händer vid tillfällen när enstaka lärare möter elever och klasser. De kan vidare sägas beröra då de visuellt skildrar det vi annars måste läsa in eller ut ur textuella beskrivningar. Det ger oss också ett bredare underlag för att ta ställning kring det som tidigare endast förmedlades muntligt. Beroende på hur vi föreställer oss världen kan vi avgöra hur vi tänker kring värdet av endera eller båda formerna av granskningar.

För min del tänker jag att inofficiella och officiella granskningar i sin likhet och olikhet skildrar delvis olika aspekter av en komplicerad verksamhet. Jag tänker därför att inofficiella granskningar kompletterar och tillför andra kvaliteter än de officiella. De inofficiella granskningarna bidrar med aspekter, visar på sekundära och tertiära kvaliteter och har ett annat intentionsdjup är de officiella granskningarna. Det djupet behövs också för att skapa ett kvalificerat underlag för en fortsatt diskussion om demokrati, elever, granskningar, kvaliteter, lärare, skola och undervisning.